

puolensa. Tulevan odotus ja menneen muisto ylittävät nykyhetken. Raiskiosta ja ryteiköstä kuoriutuu taitavalla käsittelyllä yleisestikin arvostettu nuori metsä. Hoitometsässä nähty luonnollisuus on jalostettua luontoa.

Kun Silvennoinen korostaa tarvetta laajentaa kuvapohjaista tutkimusta kesästä muihinkin vuodenaikoihin, erityisesti talveen, päädytään luontevasti monenlaisten eri muuttujien huomioonottoon. Sama rajattu metsäalue, metsikkö, elää ja vaihtaa yhtä tehden ilmettään. Tarkastelija nostaa siitä esiin mieltymystensä, mielentilojensa, tietojensa ja tunteidensa mukaan eri puolia. Katse liikkuu maiseman yleiskuvasta yksityiskohtiin. Pysäytyskuvat ovat yksinkertaistava keino yrittää vangita elävän kohteen ominaisuusluonne.

Yhtä moni-ilmeinen ja liikkuva on tarkastelijan elämys tai kokemus. Se vaihtelee Stendhalin syndrooman lähes tappavasta kauneuselämyksestä välinpitämättömyyden ja mitääänanomattomuuden kautta yhtä vahvaan inhoon. Jukka Mikkosen tyyppinen filosofi-esseisti pohtii hienovireisesti omaa kokemustaan suhteessa kohteeseensa; hän on kaukana pelkämästä näkymien pisteyttäjästä. Kokemus saattaa kummallakin olla yhtä syvä, mutta sen ilmaisu toisella loppuunsa hiottu, toisella karkea luonnos.

Lähteet

- Harpf, Tiina (2017/2015, toimittaja). Luontovalokuvan jäljillä: Miten oma näkemys siirtyy kuvaan? Haastattelu, *YLE Radio 1*, 27.6.2017 klo 17:36–18:01 (5.10.2015 lähetetyn ohjelman uusinta). Haastateltavana mm. valokuvataiteilija Sanni Seppo.
- Harstela, P. (2007) *Metsämaisemamme*. Gravita, Suonenjoki.
- Heikkilä, T. (2007) *Visuaalinen maisemansuunta*. Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja A 76, Helsinki.
- Karjalainen, P. T. (1986) *Geodiversity as a lived world. On the geography of existence*. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja, n:o 7. Joensuu.
- Mikkonen, J. (2017) *Metsäpolun filosofiaa*. niin&näin, Tampere.
- Pekonen, O. (toim.) (2008) *Elämän vuodanjat*. Minerva, Jyväskylä.
- Sepänmaa, Y. (2000) Esteettisesti haasteellinen ympäristö. *Hyvinvointikatsaus. Tilastollinen aikakauslehti* 3/2000, 42–45.

Yrjö Sepänmaa^a

Silmäniloa

Mutanen, Tuovi:

Katso kukkaa! Perennojen esteetiikka. Viherympäristöliiton julkaisu nro 60. Viherympäristöliitto ry, Helsinki 2017. (162 s.)

Hortonomi Tuovi Mutanen *Katso kukkaa! – perennojen esteetiikka* eroaa runsaslukuisten puutarhakirjojen joukosta siinä, että käytännön ohjeiden sijasta pääpaino on esteettisissä kysymyksissä. Varhainen edeltäjä on Katri Luostarisen *Puutarha ja maisema* (1951). Mutanen puhuu perennailosta ja tarkastelee sitä visuaalisena silmänilona, syvemmin esteettisen hyvinvoinnin lähteenä. Mutanen antaa kyllä ensin ammattilaisen asiantuntevia neuvoja perenna-alueitten suunnitteluun ja toteuttamiseen, mutta siirtyy sitten lopputuloksen tarkasteluun.

Aihepiiri on laajempi kuin mitä nimi kertoo: ei vain katsomista eikä vain kukan kukintoa, ei vain perennoja eikä vain esteetiikkaa. Laajennuksista ja rönsyistä huolimatta kirja keskittyy selvästi nimen lupaamiin asioihin, perennoiden kasvatukseen ja hoidon kysymyksistä esteettiseen luokitteluun ja tarkasteluun. Perennojen ohella tekijä viittaa ohimennen myös yksivuotisten kasvien käyttöön. Esteettiseltä kannalta rajaus perennoihin tuntuu turhan jyrkältä: kukat yksi- tai monivuotisuudesta riippumatta ovat puutarhamaiseman eläviä rakennusosia.

a. Itä-Suomen yliopisto, yrjo.sepanmaa@uef.fi

Vuorovaikutus

Mutanen katsoo kukkaa myös kameran kautta. Sanomaa havainnollistaa laaja kuva-aineisto, usein tekijän itsensä omasta puutarhastaan ottamia. Kun nimi kehottaa katsomaan, olisin odottanut myös katsojan näkymistä kuvissa. Millainen vuorovaikutus syntyy ihmisen ja kukan, laajemmin perennaryhmän ja vielä laajemmin puutarhan välille? Miten kukkaa katsotaan – eikä vain katsota, vaan miten puutarhassa oleskellaan ja kuinka hoitotöitä tehdään. Perhoset ja hyönteiset pääsevät kyllä joihinkin kuviin, ei ihminen, jolle puutarha on tehty ja jonka iloksi kukkia kasvatetaan.

Kirjan alkupuolisko painottuu tekijän, loppupuolisko katsojan taitoihin, tehdyn ymmärtämiseen. Kummankin taidon erottamaton osa on tieto. Kriitikon tiedoksi ei kuitenkaan riitä – eikä aina ole tarpeenkaan – kasvitiede, botaniikan tuntemus, avuksi tarvitaan ennen kaikkea kuvataiteilijan harmonian, kontrastin, rytmin ja järjestyksen tajua. Tätä havainnollistaa viittaus Monet’hen, joka maalasi kasveilla, loi visuaalisesti vaikuttavia kasvikenkiä. Valokuvaaja Taneli Eskola toteaa Suomen puutarhataidetta esittelevän *Hortus Fennicus* -kokoomateoksen artikkelissaan ”Puutarha kuvana”: ”*Puutarhoja leimaa kasvitieteen ja biologian lomittuminen esteettiseen.*” (Eskola 2001: 270.)

Mutasen loppukaneettina on viisas kiteytys taidosta tehdä ja taidosta nähdä kauneutta:

”Mahdollisuus kauniiseen ympäristöön ja esteettisiin kokemuksiin on osa hyvää elämää. Taito tehdä kaunista kehittyi ajan, työn ja barjaannuksen kautta. Taito nähdä kaunista vaatii pysähtymistä, ympäristöherkkyyttä ja avointa mieltä. Perennailosta riittää jaettavaa niin siitä elantonsa kuin huvinsa saavilla.” (Mutanen 2017: 159.)

Luonnosta puutarhaan

Puutarhakasvien perusta on luonnonkasveissa. Luonnonkasveja, ”maataisia”, käytetään toki edelleen puutarhoissakin. Koristekasvit ovat luonnonkasveista polveutuvia, jalostettuja; on kehitetty suuri määrä makua ja muotia vastaavia, mutta myös ennakoivia muunnelmia. Kasvi on jalostajan, tekijänsä, ohjauksessa syntynyt luonnontuote, jonka tekijä saattaa päästä signeeraamaan omakseen lisäämällä nimensä latinankieliseen tieteelliseen nimeen.

Puutarha viheralueena on kulttuurin tuote, rakennettua luontoa, taustana ja lähtökohtana luonnonniitty tai metsä. Siinä näkyy ihmisen kädenjälki. Ei puutarhalla eikä kasvillakaan ole lopullista muotoa; valokuva säilyttää siitä hetken. Kasvin ja puutarhan kehitystä myötäilee puutarhurin huolenpito. Hänelle, harrastajalle tai ammattilaiselle, on kysymys samalla työn ilosta ja tulosten kehittymisen seuraamisesta syntyvästä mielihyvystä. Ruohonjuuritasolla liikkui tsekkiläinen Karel Čapek *Puutarhurin vuosi* -teoksessaan, jossa hän piirsi ”puutarhurisihmisestä” seuraavanlaisen kirjallisen muutokuvan:

”Puutarhurisihminen on syntynyt varmasti jalostuksen eikä luonnollisen kehityksen tuloksena. Jos hän olisi syntynyt luonnostaan, hän olisi toisennäköinen; hänellä olisi kovakuoriaisen jalat, jotta hänen ei tarvitsisi kyykkiä, ja siivet toisaalta koristeeksi, toisaalta siksi, että hän voisi liidellä kukkapenkeksiensä yllä.” (Čapek 2002, 67 / 1929.)

Puutarhan yksiköitä, ja yksilöitä, ovat kasvit. Yksittäisen kasvin kauneus määräytyy suhteessa lajin ideaaliin ja toisiin lajeihin sekä toimivuuteen kasviryhmän osatekijänä. Ryhmässä on hierarkian määräämiä erilaisia tarpeita; tarvitaan pää- ja sivuosan esittäjiä.

Koristekasvi kytkeytyy koristamiseen ja koristeellisuuteen, vaikka sillä on laajempi ja syvempi sidos taiteellistamiseen ja taiteeseen. Kasvi voi itsessään olla taideteos tai taideteoksen osa ja sen merkitys silloin koristamista tai kaunistamista moniulotteisempi. Selvä ero on hyöty- ja koristekasvien välillä, vaikka tietysti hyötykasvitkin voivat olla koristeellisia ja koristekasveilla voi olla muutakin käyttöä kuin esteettisen ilon ja nautinnon tuottaminen. Kumpaankin kasvustoon on kaiken aikaa tunkeutumassa rikkakasveja, sellaisia joita ei syystä tai toisesta haluta.

Itse puutarha on maisema-arkkitehtonista miljöönrakennusta, oli tekijä sitten ammattilainen tai itseoppinut harrastaja. Laajemmat yhteydet ovat maisemansuunnitteluun ja maisemataiteeseen. Puutarha on tilateos liikkua ja tarkastella avautuvia ja sulkeutuvia näkymiä, kohdata yllätyksiä ja käännteitä.

Taidemuoto

Perennaryhmän suunnittelussa on tavoitteena muutoksessa jatkuva kauneus. Se on vierailijalle valokuvamainen hetken ryhmäkuva, otos, asukkaalle ajallinen ja sarjallinen jatkumo, videokuvan luonteinen prosessi. Kasvusto käy luonnostaan läpi kasvukauden vaiheet; elämä jatkuu talven yli juuristossa samalla kun kuolleet korret ovat koristeellisia maiseman elävöittäjiä. Kasvilla on elinikänsä, mutta ryhmän visuaalinen vaikutelma voidaan säilyttää korvaamalla kuolleet uusilla.

Tavallista on harrastaja- tai ite-taiteen luonteinen kasvien käyttö pihamaan ja puutarhan koristeina. Varsinainen kasvi- ja puutarhataide on omaan suuntaansa kehittynyt taidemuoto, ja sen tekijät ja toimijat alansa taiteilijoita. Alalla on traditionsa, historiansa, merkkitekijänsä. Sen historiaa ja muutamaa keskeistä edustajaa, tässä ”perennapersooniin” rajattuna, Mutanen esittelee kirjansa alussa. Nämä ovat nimenomaan taiteenalan edustajia, teorian ja käytännön kärkinimiä: William Robinson, Gertrude Jekyll, Karl Foerster ja Piet Oudolf.

Kriittinen katse

Kirjan loppuosa antaa ohjeita pääniimen, *Katso kukkaa!*, kehotuksen noudattamiseen. Paino on nyt puutarhurin työn tuloksessa, tarkastelijana joko tekijä itse tai ulkopuolinen. Tässä tullaan kritiikkiin: kuvaukseen, tulkintaan, arvotukseen. Nämä edellyttävät paitsi tietoa myös esteettistä herkkyyttä, ympäristöherkkyyttä.

Katsoja hakee tarkastelemastaan ajatusta, mieltä. Hän voi kysyä, mitä suunnittelija on tarkoittanut, vaikkakaan ei ole tulkinnassaan siihen sidottu. Puutarhan ja perennaryhmien suunnittelussa luodaan näkyvää ja vaikuttavaa järjestystä – luonto sellaisenaan on ihmisen näkökulmasta liiankin runsas ja sellaisena kaoottinen, hahmoton. Puutarha on luonnon pelkistetty, kirkastettu kuva, ihmisen mittojen mukainen paratiisi.

Kritiikki on tekijän itsensä kritiikkiä, ateljeekritiikkiä, lopputuloksen kritiikkiä. Kasvissa tarkastellaan esimerkiksi kasvutapaa, kokoa ja terveydentilaa. Teoksessa on katsottava niin kasvia sellaisenaan kuin sen yhteyttä toisiin kasveihin ja sitä miljöötä, johon kuuluvat kasvien lisäksi polut, aidat, seinät, tukiverkot, rakennukset. Näin puutarha on rakennettua ympäristöä. Puutarhan sukulainen on puisto ja kaupunkimetsä. Skaala ulottuu yleiseen maisemansuunnitteluun.

Vaikka Mutanen keskittyy kasvien, perennaryhmien ja puutarhojen visuaalisuuteen, hän muistuttaa muidenkin aistien huomioonotosta niin tekemisessä kuin vastaanotossakin. Erityisesti tuoksut ovat koristekasvien jalostuksessa, mutta myös sijoittelussa ja tilan jäsentelyssä monia mahdollisuuksia tarjoava kehittämisenala. Tunto ja tuntu ovat paremminkin ajatuksellista, vaikka kasveja voidaan tietenkin myös kosketella ja niiden viileässä varjossa istua. Kasvit myös tuottavat ääntä tuulessa ja sateen ropistessa, samoin kasvillisuudessa liikuttaessa. Maistellakin kasveja voidaan. Ilmapöly, atmosfääri, on eri aistien yhteistulos.

Mikä on teos?

Teos – pienestä suureen – on yksittäinen kasvi, kasviryhmä, ryhmien järjestelmä, ikkunoita lähiympäristöön avaava kokonaisuus. Puutarha on näin oma maailmansa, jota avarretaan sisällyttämällä mukaan ”lainattua maisemaa” (s. 35). Kasvien lisäksi tähän kuuluvat elävöittävät hyönteiset, perhoset ja linnut – osa toivottuja, osa haitallisina torjuttavia.

Kasvien ja puutarhan ulkonäkö muuttuu säätilan, vuorokaudenajan ja valoisuuden mukaan. Sadepisarot, kaste, huurre, jää, sumu, lumi peittävät ja muuntelevat kasvin ilmettä ja hahmoa. Kasvukauden poikkeuksellinen kuivuus tai märkyys muuttaa kasvillisuuden luonnetta.

Perennat ja niiden kauneus on puutarhan keskeinen osatekijä. Ylivuotisina ne luovat jatkuvuutta, mutta saattavat tarvita ihmistä talven yli kestääkseen. Huolenpito on ohjausta, tukea, karsintaa (poistoa, rönsyjen katkaisemista, leviämisen estoa), karkulaisten kiinniottoa, vieraslajien leviämisen rajoittamista. Se on suojelua häiriöiltä: rikkakasveilta, ylikasvamiselta, kuihtumiselta tai kuolemiselta. Häiriöitä aiheuttavat tuohyönteiset ja eläimet, veden tai ravintojen puute, tukahduttavat ja alaa valtaavat naapurikasvit, jopa saman lajin liikakasvu.

Mutasen erityinen ansio on – konkreettisten hoito-ohjeitten antamisen ohella – yrittäjä kehittää kasvitieteellisen jaottelun rinnalle esteettistä luokittelua. Sellainen edellyttää omanlaistaan ympäristöherkkyyttä, silmää ja makua yksityiskohdille ja kokonaisuuksille, kulttuuristen ja symbolisten merkkien ja merkitysten tiedostamista. Mutanen johdattaa katsomaan kasvia eli kukkaa, niiden ryhmiä ja puutarhoja monipuolisen erittelevästi ja samalla kokonaismerkitystä hakien. Kukka on itseään enemmän. Teuvo Suomiselle se on maiseman symboli: ”Suomalainen maisema on kuin berkkä kukka. Sitä on huolella hoidettava.” (Pitkänen – Suominen 1982: 151 / 1973.)

Lähteet

- Čapek, K. (2002) *Puutarhurin vuosi. (Zahradnikuv rok, 1929.)* Suom. Eero Balk. Basam Books, Helsinki. 208 s.
- Eskola, T. (2001) Puutarha kuvana. Teoksessa Häyrynen, M. (päätoim.) *Hortus Fennicus. Suomen puutarhataide*. Viherympäristöliitto ry ja Puutarhataiteen seura ry, Helsinki, 269–283.
- Kirstinä, V. (2003) *Puutarhassa*. Tammi, Helsinki. 265 s.
- Luostarinen, K. (1951) *Puutarha ja maisema*. WSOY, Porvoo – Helsinki. 217 s.
- Pitkänen, M. A. (kuvat) – Suominen, T. (teksti) (1982/1973). *Suomalainen maisema*. 5. painos. Weilin+Göös, Espoo.
- Sepänmaa, Y., Heikkilä-Palo, L., Kaukio, V. (toim.) (2017). *Vibreä päänsärky! Taidetta siemenestä kompostiin*. Maahenki, Helsinki. 184 s.